

Tien jaar levendbarende hagedis op Kampina

Frans van Erve

Ook in natuurreservaat Kampina (Vereniging Natuurmonumenten) wordt in het kader van Meetnet Reptielen vanaf 1995 gemonitord. Dat wil zeggen op gestandaardiseerde wijze worden gegevens verzameld over voorkomen en ontwikkeling van populaties reptielen, in dit geval de levendbarende hagedis.

Biotoop te Kampina

De levendbarende hagedis heeft een sterke voorkeur voor vochtige heidevelden met dopheide, pijpenstrootje, beenbreek en met opslag van berk en grove den (Bauwens en Claus, 1996). Op Kampina is de soort op tal van plaatsen verspreid over vrijwel de gehele heide aangetroffen. Daarbij werd een duidelijke voorkeur voor de vochtige heide en de oevers van vennetjes vastgesteld. De grootste aantallen zijn te vinden in rand- en overgangszones in de vochtige heide, waar een dichte kruidlaag en een goed ontwikkelde structuur aanwezig zijn. In veel gevallen zijn dit randstroken langs paden, greppels en slootjes op de overgang van een open naar een gesloten vegetatie en met een verspreide opslag van struikjes en bomen. De aanwezige rijke structuur biedt de levendbarende hagedis een rijk foerageerterrein en een overdaad aan plekken om te zonnen en te schuilen. Het traject op Kampina loopt over zandpaden met daarlangs rand- en overgangszones.

Het traject op Kampina

De levendbarende hagedis was lange tijd de enige reptielsoort die bekend was van Kampina, ook nog bij de start van de monitoring. In de laatste jaren zijn ook hazelwormen op Kampina waargenomen maar niet in het deel waar mijn traject ligt. Bij het uitzetten van het traject werd

gekozen voor een terreingedeelte, het Groot Goor en omgeving, waar op basis van de bestaande kennis veel hagedissen te verwachten waren. Het traject loopt geheel langs bestaande zandpaden op de heide en bestaat uit zes deeltrajecten (zie tabel onder aan de bladzijde). Het traject is in totaal 2280 meter lang. Een klein deel gaat door gesloten bos, dus voor de levendbarende hagedis minder geschikt terrein. Het voor het tellen van de levendbarende hagedis relevante traject is daarmee bijna 2 km lang.

Werkwijze

De basis van het monitoringsysteem is dat een bepaald vastgelegd traject op een aantal dagen gespreid door het seizoen op dezelfde manier onderzocht wordt. Zeer belangrijk is het kiezen van teldagen met het meest geschikte weer. Voor de levendbarende hagedis is dat: weinig of geen wind en zonnig, maar niet te warm. Op die dagen wordt het traject in een zeer rustig tempo gelopen, waarbij in een strook van enkele meters naast het pad intensief gespeurd wordt naar aanwezige reptielen. In 1999 en in 2001 werd het traject niet onderzocht. In de overige onderzoeksjaren varieerde het aantal malen dat het traject gelopen werd tussen vier en zeven keer. De gemiddelde looptijd per keer bedroeg ruim 2 uur.

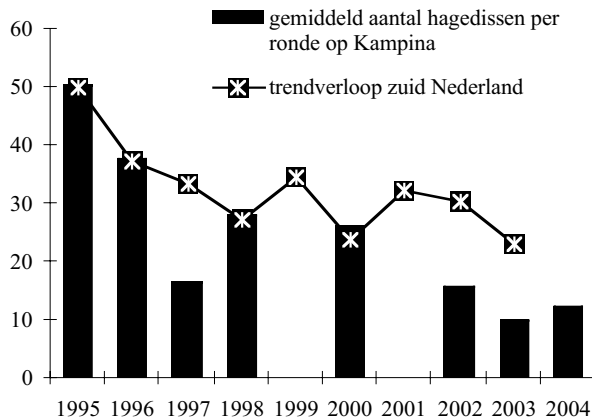
Deeltraject	Lengte	Onderzocht deel	Terreingesteldheid
1. pad Middenbaan-Belverse Baan	210 m	noordberm	overwegend nat met dophei, gagel en pijpenstrootje
2. Belverse Baan zuid	580 m	westberm	deels droog met struikhei, pijpenstrootje, vliegden, berk en eik; deels nat met pijpenstrootje, gagel, wilg en berk
3. Belverse Baan noord	430 m	westberm	droog met pijpenstrootje, struikhei, zeeden, vliegden en berk
4. Middenbaan	350 m	west + oostberm	droog met pijpenstrootje, struikhei, vliegden en berk
5. Molensteenpad	410 m	noord + zuidberm	deels droog grove dennenbos; deels vochtig met pijpenstrootje, dophei, gagel, wilg en berk
6. Valkeniersbaan	300 m	west + oostberm	vochtig met dophei, pijpenstrootje, struikhei, gagel en berk

Resultaten

De resultaten van de tellingen zijn in onderstaande tabel weergegeven.

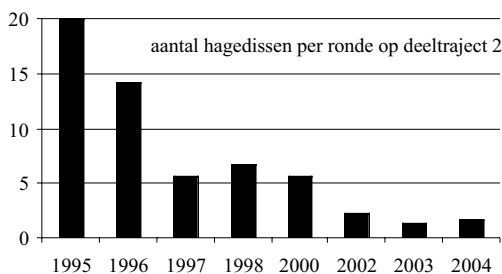
Jaar	Aantal exemplaren	Aantal tellingen	Jaar-gemiddelde
1995	201	4	50,25
1996	263	7	37,58
1997	116	7	16,57
1998	112	4	28,00
2000	130	5	26,00
2002	91	6	15,71
2003	60	6	10,00
2004	74	6	12,33

Overzicht van de totale en de gemiddelde aantallen waargenomen Levendbarende hagedissen op het traject als geheel, uitgesplitst per jaar.

Figuur 1. Het gemiddelde aantal tijdens de onderzoeksjaren waargenomen levendbarende hagedissen op het gehele traject. Ter vergelijking is het trendverloop aangegeven van alle trajecten in zuid Nederland.

De achteruitgang op Kampina is aanzienlijk en groter dan in de meeste andere gebieden van zuid Nederland. Niet op alle delen van het traject Kampina is de achteruitgang zo dramatisch. Op de deeltrajecten 4 en 6 bleven de aantallen min of meer op peil; op de andere deeltrajecten was de achteruitgang wel degelijk groot, het grootst op deeltraject 2.

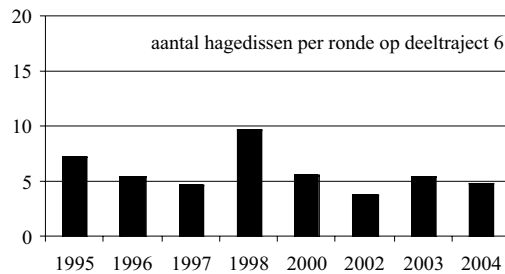
Gemiddeld aantal waargenomen levendbarende hagedissen op deeltraject 2. Zeer sterke achteruitgang, van 20 tot 2 hagedissen per bezoek.

Bespreking

Hoewel bekend was dat de levendbarende hagedis in het gebied goed vertegenwoordigd is, waren de resultaten van de eerste telling in 1995 ver boven de verwachting. Het gemiddelde aantal waargenomen exemplaren per ronde kwam toen zelfs boven de 50 uit! In de jaren daarna zijn de aangetroffen aantallen echter sterk gedaald. Zodanig zelfs, dat in de laatste paar jaren (2003-2004) nog slechts amper 20% van het aantal in 1995 gehaald werd. Om de achteruitgang te bespreken kijken we in de eerste plaats naar het gevoerde beheer tijdens de afgelopen tien jaren.

Beheer tijdens de onderzoeksperiode

Het overgrote deel van Kampina wordt al geruime tijd begraasd, jaarrond met runderen en paarden. Het gehele traject is gelegen binnen het gebied dat begraasd wordt. Echter, de genoemde grazers bezoeken het trajectgedeelte nauwelijks. Doordat het terrein hier vooral uit gageelstruweel en natte heide bestaat is hier voor de grazers weinig tot niets te halen in vergelijking met andere delen van Kampina. Andere - patroonmatige - beheersmaatregelen zijn tijdens de onderzoeksperiode niet toegepast in het onderzochte gebied. De opslag van berken en vliedennen werd zwaarder en breidde zich uit. Ook de structuur van de lagere vegetatie werd dichter ten nadele van de open en schaarsbegroeide plekken. Het sterker begroeid raken van het traject lijkt een van de belangrijkste oorzaken. In het bovenstaande is er reeds op gewezen dat de grazers het terreindeel waar het traject gelegen is, mijden.

Gemiddeld aantal waargenomen levendbarende hagedissen op deeltraject 6. Hier blijft het aantal stabiel, rondom de 5 exemplaren per bezoek.

Het effect daarvan voor het onderzoek van het traject is tweeledig: enerzijds wordt het terrein door het dichter worden van de vegetatie ongeschikter voor de levendbarende hagedis en nemen de aantallen af, anderzijds zijn de nog aanwezige hagedissen in de dichtere vegetatie moeilijker waar te nemen.

Enkele ingrepen zijn direct van invloed geweest zijn op de populatie van de levendbarende hagedis:

* In augustus 1996 werd een fietspad aangelegd over deeltraject 5 en een stuk van deeltraject 6. Hoewel het fietspad als milieuvriendelijk schelpenpad uitgevoerd werd, waren de bijbehorende grondwerkzaamheden zo ingrijpend, dat de bermstroken aan weerszijden van de zandpaden volkomen vernield werden. Sindsdien zijn op de delen van het traject die direct aan het fietspad grenzen vrijwel geen levendbarende hagedissen meer aangetroffen. Het verdwijnen van de levendbarende hagedis in deeltraject 5 valt rechtstreeks toe te schrijven aan de aanleg van het fietspad aldaar.

* In 2001 werd de parkeerplaats aan de Franse Baan opgeheven waardoor een wandelpad werd afgesloten. Deeltraject 1 vormt een onderdeel van dat pad. Na de afsluiting wordt het pad nauwelijks nog belopen en groeit het in snel tempo dicht.

Het aantal waarnemingen van levendbarende hagedissen is hier sindsdien sterk teruggelopen.

De stabiele situatie op deeltraject 6 betreft kan wellicht verklaard worden uit het feit, dat bij de aanleg van het fietspad in 1996 de gehele berm "opgeschoond" werd. De sindsdien verschenen vegetatie bezit de door de levendbarende hagedis gewaardeerde structuur waarin kleine open plekjes grenzen aan wat hoger opgaande grassen en heide. In deeltraject 4 daarentegen hebben geen ingrepen plaatsgevonden en de daar aanwezige vegetatie heeft dezelfde ontwikkeling doorgemaakt als in de rest van het traject.

Aanbeveling

Het zou aanbeveling verdienen om langs deeltraject 2, waar de aantallen het sterkst gedaald zijn, enkele concrete beheersmaatregelen te nemen. Door het deels verwijderen van opslag van bomen en struiken ontstaan weer vele zonbeschenen plekken. En door het pleksgewijs maaien of klepelen van de gras-, pijpestrootje- en heidevegetatie langs de rand van het pad ontstaan weer meer structuurrijke overgangen tussen open en gesloten vegetatie. Wanneer deze aanpak leidt tot duidelijk grotere aantallen levendbarende hagedissen, zouden deze maatregelen periodiek ook elders in het gebied uitgevoerd kunnen worden.

Literatuur

Bauwer, D. en K. Claus, 1996. Verspreiding van amfibieën en reptielen in Vlaanderen. Uitgave van De Wielewaal Natuurvereniging v.z.w. De Wielewaal, Turnhout.

Zwanger vrouwtje levendbarende hagedis zonnenend op een steen.
Foto: Ingo Janssen